

Методична розробка
на тему:
«Використання активних форм і
методів навчання у навчально-
виробничому процесі ПТНЗ»

Автор:
Довганюк Ілона Артемівна
майстер виробничого навчання

Зміст

I Вступ

II Проблема впровадження активних форм і методів

1. Умови ефективного використання активних форм і методів навчання

2. Пізнавальна складова

3. Диференційований підхід до навчання

III Симбіоз різних методів

IV Висновок

Список літератури

Вступ

За останнє десятиріччя існуюча в Україні система освіти опинилася в такому стані, який не задовольняє вимог, що постають перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу . Це виявилось передусім у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам і світовим досягненням людства. Тому в останні декілька років почалися активні дії з відновлення та реформування системи освіти. З цією метою Міністерство освіти і науки України було прийнято низку законів і положень щодо покращення стану освіти в цілому та ПТО зокрема. Важливим кроком у цьому напрямку була розробка Комплексних заходів щодо формування ступеневої професійно-технічної освіти, спеціалізації та перепрофілювання ПТНЗ. Реалізація цих Комплексних заходів «має створити передумови для значного підвищення рівня професійної кваліфікації виконавців робіт чи послуг, суттєво сприятиме розвитку підприємств, організацій, зростанню економіки країни». У Законі України «Про професійно-технічну освіту» зазначається, що вона, тобто ПТО, має бути спрямована на «формування у громадян професійних знань, умінь, навичок, розвиток духовності, культури, відповідного технічного, технологічного і екологічного мислення.

Проблема впровадження активних форм і методів

На жаль, ті форми, методи та засоби навчання, що використовуються у ПТНЗ, недостатньо ефективні. Вони не дозволяють належним чином підготувати робітників нового типу. Адже сучасному робітникові притаманні такі фахово важливі якості, як професіоналізм і конкурентоспроможність, профкомпетентність і мобільність. Виховання таких якостей можливе лише за умов активного залучення учнів навчально-виробничого запам'ятовування матеріалу, уже не може задовольнити сучасних вимог. Тому на перший план у ПТНЗ постає проблема формування таких якостей уваги, пам'яті та мислення, які дозволяють людині самостійно засвоювати постійно поновлювану інформацію. Необхідно розвивати такі здібності й навички, які, залишившись і після завершення освіти, забезпечили б їй можливість не відставати від науково-технічного процесу, що постійно прискорюється. У зв'язку з цим ведуться пошуки таких форм і методів навчання, за яких стало б можливим підвищення ефективності ТПО. До них належать інтенсивно розроблювальні останнім часом активні форми і методи навчання. Проблемою активізації навчання, розробкою активних форм і методів навчання займалося багато вчених та педагогів-практиків.

Умови ефективного використання активних форм і методів навчання

- Формування позитивної мотивації вчення;
- Поєднання індивідуальних і групових форм навчання;
- Диференційованого підходу до навчання;
- Наявність в учнів інтелектуальних і загальних навчальних вмінь;
- Використання системи активних форм і методів навчання.

Питання про використання активних форм і методів навчання стало все частіше виникати у зв'язку з перебудовою системи освіти, оскільки посилюється інтерес до пошуку шляхів активізації навчального процесу у цілому. Проте окремо взятий засіб активізації навчання може й не викликати необхідного рівня активності учнів, якщо не буде дотримано певних педагогічних умов.

Огляд праць науковців

Вивченням і розробкою педагогічних умов активізації навчання займалися такі вчені, як Ю.К.Бабанський, Л.К.Гребінкіна, А.І.Захарова, К.К.Платонов, М.М.Скаткін, Т.І.Шамова та ін.. У працях сучасних науковців по-різному визначаються умови активізації навчання. Зокрема, найпоширенішими серед них є: бадьорий настрій, життєрадісність, певний темп роботи, доброзичливий мікроклімат у колективі; поєднання індивідуальних і колективних форм пізнання; систематичність зростання пізнавальної трудності навчальної роботи, різноманітність навчальної діяльності (залежно від джерел знань), індивідуальний підхід до учнів. Розглядаючи питання про способи пізнавальної діяльності учнів, М.М.Скаткін виділяє і деякі умови активізації навчання: озброєння учнів раціональними прийомами пізнавальної діяльності; поєднання колективних та індивідуальних форм роботи; формування внутрішніх стимулів до навчання, самоосвіти. Таким чином, у психолого-педагогічній теорії та практиці можна виділити найрізноманітніші умови, дотримання яких сприяє успішному використанню активних форм і методів навчання.

Пізнавальна складова

Ми з'ясували, що активні форми і методи навчання перш за все стимулюють пізнавальну активність учнів, завдяки чому в них розвиваються творчі здібності та логічне мислення, виробляються навички самостійної роботи. Оскільки пізнавальна активність - це якість діяльності, в якій насамперед виявляються «ставлення учнів до предмета і процесу діяльності», то на перше місце серед умов успішного використання активних форм і методів навчання необхідно поставити формування в учнів позитивних мотивів навчання. В основі пізнавального мотиву лежить пізнавальна потреба, яку і необхідно формувати, адже вона є першопричиною всіх форм поведінки та діяльності людини. Предметний зміст пізнавальної потреби пов'язаний головним чином із прагненням учнів до знань, способів їх застосування та здобуття. Потреба пов'язана з наявністю в учнів стійких пізнавальних інтересів, які й забезпечують систематичну ефективну діяльність учнів під час оволодіння провідними знаннями і способами діяльності. У процесі навчання учнів важливо не лише сформувати інтерес, а й зберегти його на всіх етапах навчального пізнання, на рівнях, що відповідають дидактичним цілям. Наявність в учнів постійного інтересу до навчання й створює умову, за якої їхні внутрішні зусилля узгоджуються із зовнішніми впливами вчителя, що й забезпечує оптимальний рівень активності в навчально-пізнавальній діяльності учнів.

Диференційований підхід до навчання

Важливою педагогічною умовою успішного використання активних форм і методів навчання, на думку А.Захарової, є диференційований підхід до навчання. У дидактиці процес навчання розроблений у розрахунок, головним чином, на фронтальні форми навчальної роботи. Ця форма зручна для учнів, які мають приблизно однакові рівні початкової підготовки і навчання, оскільки дозволяє працювати в однаковому темпі. При фронтальній формі навчання викладач керує навчальною діяльністю всієї групи учнів. Фактично педагогу доводиться навчати різний контингент учнів у загальному вигляді, на думку А.І.Захарової, йому відповідає прямокутна область, поділена на чотири сектори:

- 1.Добрі знання і високий рівень навчання.
2. Знання є, але низький рівень навчання.
3. Недостатні знання при достатньому рівні навчання.
4. Немає знань і слабкий рівень навчання.

Ліва половина прямокутника (сектор 1 і 3) відповідає тій частині учнів, які мають достатній рівень навчання, тобто можуть навчатися не вдаючись до методичної допомоги викладача». Вони можуть самостійно засвоювати пропонований їм матеріал, уміють виділяти, запам'ятовувати і осмислювати його основні моменти. Головне, на що необхідно звернути увагу при роботі з учнями першого сектору, - це раціональне дозування обсягу навчального матеріалу, робота в напруженому режимі.

Проблема другого сектору полягає у формуванні мотиваційних елементів навчання. Учні зазначеної групи легко засвоюють матеріал лише тоді, коли їм не цікаво, коли заняття містить невимушений елемент гри, в якій задіяні всі їхні інтелектуальні можливості. Саме для цієї групи найбільш ефективним і доцільним буде застосування активних форм і методів навчання, раціональне використання яких дозволить їм достатньою мірою швидко поповнити свої знання і опинитися в першому секторі. Учні третього сектору відрізняються посидючістю, старанністю, бажанням вчитися, але у них відсутні навички самостійної роботи, вміння узагальнювати і осмислювати фрагменти навчального матеріалу. Для них слід використовувати такі активні форми та методи навчання, які складаються з елементів логічного узагальнення, диференціації та інтеграції окремих понять, розвивають абстрактне мислення, мають досить високий рівень узагальнення, розвивають основні компоненти засвоєння навчального матеріалу: сприймання, осмислення, узагальнення та запам'ятовування. Однак найбільшу кількість проблем щодо засвоєння навчального матеріалу викликають учні четвертого сектору. Вони не мають достатніх знань із різних причин, головна з яких - слабе навчання, тобто відсутність (або слабка розвиненість) вміння вчитися. Для навчання цієї категорії учнів необхідні особливі активні форми і методи навчання, в яких поєднувалися б ігрові моменти, захопленість, доступність засвоєння, заохочування досягнутого, формування впевненості в собі та власних знаннях. Таким чином, досить очевидною стає необхідність вибору активних форм і методів навчання у відповідності з індивідуальними особливостями того чи іншого учня.

По-різному має здійснюватися і керівництво зі сторони педагога різними категоріями учнів при організації та запровадженні різноманітних активних форм і методів навчання. Учні першого сектору викладач має надавати максимум ініціативи і

самостійності. Навіть деякі свої функції він може передавати самим учням. Педагог повинен лише спостерігати за тим, щоб під час занять учні постійно були залучені до пізнавальної діяльності, повністю використовували свій інтелектуальний потенціал. Завдання для цієї групи учнів мають складатися з елементів самостійності, творчості та продуктивного рівня сформованості знань, умінь і навичок. Для другої категорії учнів у процесі застосування активних форм і методів навчання викладач повинен «підтримувати елемент захоплення, дух змагання, виділення і чистого публічного заохочення відзначених, непрямого заохочення відстаючих без акцентування особливої уваги на неповних і неправильних відповідях». Основний елемент роботи викладача для третьої групи - також заохочення шляхом оцінювання знань учнів. Причому в низці випадків старанних учнів можна оцінювати з урахуванням перспективи отримання знань у подальшому, тобто дещо випереджати оцінку відносно знань. Для цієї категорії учнів важливо відчувати впевненість в тому, що позитивний результат можна отримати не лише несвідомим зазубрюванням, а й за допомогою цілеспрямованих і осмислених дій. Робота з учнями четвертої групи вимагає особливої методичної і педагогічної майстерності викладача при впровадженні активних форм і методів навчання. Тут необхідний індивідуальний підхід до кожного учня, оскільки групові форми організації роботи, як правило, не досить доречні, адже рівень початкових знань кожного учня надто різноманітний та індивідуальний. У цьому випадку необхідна індивідуальна, клопітка і тривала робота з кожним учнем окремо, прищеплення йому інтересу до процесу пізнання та створення умов для оволодіння відповідним інструментарієм. Таким чином, досить важливою умовою успішного використання активно форм і методів навчання є диференційований підхід, завдяки якому враховуються індивідуальні особливості учнів.

Симбіоз різних форм і методів

Не менш важливою, на наш погляд, умовою ефективного використання активних форм і методів навчання є поєднання з традиційними. Адже не завжди використання активних форм і методів навчання є доцільними. До того ж не завжди є можливість і потреба в їх використанні. Необхідне оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного навчання з активним, причому таке, щоб активність була організуючою ланкою пізнавальної діяльності учнів, принципом навчання. Адже, на думку Д.О.Тхоржевського, абсолютизація одного з методів навчання обов'язково призведе до однобічності в розвитку учнів». Якщо, наприклад, взяти проблемні методи навчання, то ту частину навчального матеріалу, яку нема потреби подавати проблемно, учні можуть засвоювати репродуктивно. Решту матеріалу - шляхом розв'язання навчальних проблем при максимальній самостійності й під загальним керівництвом учителя. При такому навчанні об'єктом усвідомлення стає не тільки сама інформація, а й логіка і засвоєння, що, безперечно, створює стійкі стимули навчання. У результаті поєднання активних методів навчання виникають нові методи такі як проблемна лекція, проблемне практичне або лабораторне заняття, що допомагає «інтенсифікувати процес формування базисних ділових якостей». Причому поєднання методів навчання не повинно здійснюватися стихійно, воно повинно відповідати певним

критеріям. Наприклад, Ю.К.Чабанський виділяє такі критерії вибору й поєднання методів навчання, як відповідність методів:

- *принципам навчання,*
- *цілям і змісту навчання,*
- *змісту заданої теми;*
- *навчальним можливостям учнів віком (фізичним, психічним); рівню підготовленості (освіти, виховання, розвитку, особливостям учнівського колективу*
- *наявним умовам і відведеному для навчання часу;*
- *можливостям самих учителів, які визначаються їх попереднім досвідом, рівнем теоретичної і практичної підготовленості особистісними якостями та професійними вміннями.*

Проте є достатні підстави говорити не лише про поєднання методів навчання, а й про їх взаємозв'язок. Взаємодія і взаємозв'язок методів навчання проявляються в тому, що вони поєднуються «не механічно, а, будучи адекватними завданням і змістові навчання, взаємопродовжують, доповнюють і розвивають один одного». Таке застосування методів створює оптимальні умови для поєднання репродуктивної і творчої діяльності учнів з метою засвоєння системи знань з урахуванням специфіки різних його розділів, а також прийомів творчого мислення, допомагає учням обрати найраціональніші для них прийоми вчення, розвивати пізнавальні та професійні інтереси, актуалізує різні види чуттєвого і логічного сприйняття навчального матеріалу з урахуванням різних типів пам'яті та розумової діяльності учнів. Усе вищезазначене також стосується форм навчання, уміле поєднання яких сприяє підвищенню ефективності навчання

Усі організаційні форми навчання тісно між собою взаємопов'язані та доповнюють одна одну: вони готують учнів до успішного засвоєння знань на уроках, продовжують навчально-виховний процес, який здійснюється на уроці. забезпечують творче застосування на уроках знань. Тому кожному з вище названих форм необхідно використовувати відповідно до цілей заняття, його змісту, складу підготовки та вікових можливостей учнів, умов, в яких проходить навчання характеру пізнавальної діяльності учнів і способів керівництва нею учителем. Чергувати організаційні форми навчання необхідно таким чином, щоб на них використовувалися всі форми навчання (індивідуальні, групові та фронтальні, кожна з яких дозволяє розвивати певні якості та формувати певні вміння та навички. Наприклад, фронтальний чи груповий характер занять, викликаючи дух суперництва між учнями, стимулює їхню пізнавальну активність, сприяє розвитку їхніх творчих здібностей, формує дисциплінованість, старанність, товариськість та інші моральні якості. Водночас, незважаючи на те, що заняття проводяться колективно, навчально-пізнавальна діяльність та засвоєння знань учнями несуть на собі відбиток індивідуальних здібностей їхнього мислення, а також мотивів і настанов учня». Отже, поєднання форм організації навчальної роботи учнів на уроці та почергове використання форм організації навчання є необхідною умовою успішного використання активних форм навчання.

**Активним у навчанні може бути лише той учень,
який свідомо оперує предметом діяльності.**

Часто відставання учнів відбувається тому, що вони не володіють способами навчальної діяльності: не можуть провести порівняння, виділити головну думку, спланувати майбутню роботу тощо. Природно, що, не оволодівши способами діяльності, учень не може бути діяльним. Завдання вчителя полягає в тому, щоб у процесі навчання поступово формувати в учнів вміння самостійно здобути знання та навички творчої діяльності. У процесі формування цих вмінь і навичок в учнів виробляється «схильність до інтуїтивного мислення, критичне ставлення до спостережуваних фактів». І хоча ці вміння та навички не передбачені навчальною програмою, але вони сприяють більш активному й усвідомленому залученню учнів до навчальної діяльності.

Уміння оцінювати та застосовувати на практиці самостійно здобуті знання стає особливо важливим в умовах прискореного науково-технічного прогресу, коли обсяг знань надзвичайно зростає. Досліджуючи проблему вмінь, К.К.Платонов вважає вміння найвищою людською властивістю і виділяє низку етапів його формування: початкове вміння: недостатньо вміння діяльності: окремі загальні вміння; високорозвинені вміння. У свою чергу, Т.І.Шамова не ділять вміння отримувати в переробляти інформацію, уміння здійснювати процес самокерованої діяльності та спеціальні. Для інтелектуальних вмінь належать перш за все оволодіння учнями розумовими операціями та вміннями виділити головне, істотне в матеріалі, Що вивчається. Саме за сформованістю таких розумових операцій, як порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, вчитель може робити висновок про вміння учнів виділити істотне. Це вміння є інтегральним, оскільки воно широко спирається на інші процеси на властивості мислення. Наприклад, щоб коротко сформулювати головну думку розповіді учителя, бо об зрозуміти суть поставленого перед учнями проблемного завдання, він повинен виконати велику аналітико-синтетичну роботу, виділити вузлові моменти, зіставити, пов'язати їх, сформулювати стисло суть питання. Для того щоб ліквідувати недоліки в зазначених вміннях, слід зосередити увагу учнів у процесі навчання на головних питаннях теми, навчити їх умінню зіставляти факти, явна зі стрижневою проблемою, окремі закони з теорією, вчити к при спостереженні помічати істотні ознаки яви процесів, а цими ознаками виділити спільне те, що к поєднує. Отже, аналіз досвіду та досліджень науковців показав, що використання активних форм і методів навчання не принесе очікуваних результатів, якщо не будуть дотримані певні педагогічні умови, а саме:

- **формування позитивних мотивів навчання;**
- **диференційований підхід до навчання;**
- **поєднання активних форм і методів навчання і традиційними;**
- **поєднання фронтальної групової та індивідуальної форм організації навчальної роботи учнів;**
- **наявність в учнів інтелектуальних і загальних навчальних умінь**
- **використання системи активних форм і методів навчання**

ВИСНОВОК

Вище ми коротко охарактеризували основні методи виробничого навчання. Ці методи поодиночі практично не застосовуються. Частіше майстри виробничого навчання вдаються до одночасного застосування кількох методів. Так, інструктування (особливо усне), як правило, поєднується показом, демонстрацією. На вступному інструктуванні детальне пояснення способів роботи неодмінно підкріплюється показом певних дій, операцій, прийомів. Велике значення при цьому має рівень кваліфікації майстра. Якщо дії майстра некваліфіковані, то показ, незважаючи навіть на точне інструктування, завдає лише шкоди. Інший, дуже поширений синтез двох методів навчання: пояснення + демонстрація. Йдеться про доцільне застосування на уроках наочного ! приладдя. Певна річ, у поєднанні двох методів є чи мало методичних нюансів. Зокрема, не слід показувати на одному уроці надто багато професійних прийомів: учні втомлюються, знижується інтерес до навчання. Ще більше методів навчання спостерігаємо при застосуванні технічних інформаційних засобів і технічних засобів із зворотним зв'язком. Поширення набувають такі статичні засоби, як діапозитиви, слайди, кодопозитиви, і динамічні-кінофільми, відеозаписи. Але не дивлячись на таку різноманітність методів організації навчальної діяльності учнів на уроках виробничого навчання, всі вони служать одній меті: сформувати в учнів основи професійної майстерності, тобто знань, умінь і навичок, характерних для даної спеціальності; виховати з них високопродуктивних, активних, освічених людей. Для здійснення цієї мети необхідно користуватись всією різноманітністю методів як поодиночі, так і в системі. Ширше необхідно застосовувати наочні методи для навчання, використовуючи досягнення нової техніки, технології.

Список використаної літератури

1. Грищук Т. Нестандартні уроки в умовах виробництва //Професійно-технічна освіта .
2. Гузюк В. У пошуках нестандартних уроків // Професійно-технічна освіта.
3. Докукин В.І використання активних методів навчання //Вісник вищої школи .
4. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій // Дайджест педагогічних ідей та технологій .
5. Захарова А.І Використання активних методів в умовах диференційного навчання // Проблеми освіти.
6. Інформаційно-методичний вісник профтехосвіти .
7. Коваленко О. Засоби активізації пізнавальної діяльності учнів //Професійно-технічна освіта .
8. Козлова Г.М Про комплекси методів активного навчання // проблеми вищої школи.